

VARLAŞMA ÇABASIYLA GERÇEĞİN ÇARPIŞMASI: O/HAKKÂRİ'DE BİR MEVSİM

Canan Olpak Koç

■ Gerçeğin nihai amacı, insan bilincinden bağımsız nesnel her şey olarak kendi somutluğunu insanın kavradığı hakikat alanına sokmaktır. Doğru değişir. Gerçeğe uygun olmak ya da kişinin düşünce yapısını karşılayan sıralamada olmak doğruyu tek başına karşılamaz. Kişinin dünyada bulunma şeklini varoluş macerası olarak düşündüğümüzde bilince ermek, özneleşmek ile gerçeğin bu yolculukta hangi aşamada öznenin düşüncesini sarstığını ve onu kendine getirdiğini konuşmak gerekir. Bilinen dünyanın insanları gibi anlatının kâğıt varlıkları da kendi gerçekliğiyle karşılaşır.

O/Hakkârî'de Bir Mevsim romanının anlatıcı karakteri kente indiğinde konakladığı handa tanınıyor olmanın tuhaf duygusuyla yüzleşir. Han sahibinin kendisinin Pir köyünün öğretmeni olduğunu bilmesi şaşkınlık yaratır. “*Tanrım! Herkes tanıyor beni bu kentte. Ya da herkes herkesi tanıyor. Ben hariç.*” (Edgü, 2014: 37) derken aslında bilinmezini kendi beni olduğunun farkındadır. O ne kendini ne de kimseyi tanır. Oysa mekânla bütünleşen zamanın köyde ona öğreteceği daha çok şey olacak hatta kendini tanıma çabası sıralamada yerini değiştirecektir. Çünkü gerçek başkadır.

Yirminci yüzyılın dünyası her şeyden önce gerçeğin farklı biçimleriyle diğer yüzyıllara fark atar. Bunu daha çok edebiyatla yapmıştır. Romanın genişlettiği dünya, içine her türden insanı ve nesneyi alarak görüntünün çarpıcı bir biçimde değişikliğe uğramasını sağlamış, gerçek anlatılırken kurmaca doğmuş bir şeyler kurulurken gerçek daha da belirginleşmiştir. Sokakta görmezden gelinen kim varsa, ayakla itilip görünmez yere sürülen ne varsa artık yazarın kalemıyla kazına kazına çıkmaya başlamıştır. Yirmi birinci yüzyılın yıkılan imparatorluk koşullarına hazırlık yapılarak artık devletlerin mensubu vatandaş birey farklı bir gerçekliğin içinde konumlanır. Yine de hep olduğu gibi bir hikâyesi vardır insanın. Gelenek farklı bağlantılarla

insanı birçok hikâyeye ortak etse de modernizm kopuşlarla Pir köyünün öğretmeni gibi kendini bilmekten, kendi hikâyesinde kalmaktan bile uzaklaştırmış görünür. Gerçekler değişse de gelenek kalır.

Giddens, modernlik düşüncesinin özünde gelenekle bir karşıtlığının olduğunu düşünür. Tüm insanlar, rutin olarak, yaptıkları şeyin nedenleriyle onu yapmanın ayrılmaz bir parçasını oluşturacak biçimde “*bağlantılı kalır*.”. Ona göre, yazı, zaman-uzam uzaklaşması düzeyini genişletir ve bilginin düşünümsel temellükünün belirlenmiş gelenekten ayrılabilirdiği bir geçmiş, bugün ve gelecek perspektifi yaratır (Giddens, 2014: 42-43). Yapıp etmeleri ile başkasına bağımlı olan birey varoluş hikâyesinde de belirsizliğe adım atmış olur. Zaten insanın özü onun varlaşmasından önce gelir. Hikâye kurulmadan önce varlığın kendisi vardır. Ancak kişi daha çok macerasına takılıp kalmakta gerçek kendi ile çok fazla alakadar olmamaktadır. Oysa modern roman hikâyeden çok bireyin etrafında döner. Hâlbuki hikâye, kişiyi topluma dâhil eder. Öznenin hiçliği ile yüzleşmesini engelleyerek kendisiyle arasına mesafe koyar. Romanlarda varlaşma sürecinde kendini tamamlamak için başka insanlara ve onların hikâyelerine katılmaya çalışan varoluş karakterleriyle karşılaşılması bundandır. Kendi hikâyelerinin olmayışının telafisi olarak gördükleri bu yol onları yine çıkmaza sürükler. Varlaşmanın gerçekleşmesi mümkün olmadığından ne kendi hikâyesinin ne de eklemlendiği hikâyelerin sonu da gelmez.

Anlatıda hikâyenin varoluş macerasına dönmesi için “özünden ayrı olan” “kendiliğinden uzaklaşmış” “suçluluk hissi taşıyan” en az bir kişinin olması gerekir. Varlaşmaya karşı atılan bu hamleden çok insan genellikle varlık olarak kendi öz hikâyesinden uzak başkalarınca şekillenen olaylar zincirine bağlıdır. Cumhuriyet romanında birey varlaşma çabası, kendilik bilinci, yabancılaşma kavramlarıyla tanışmıştır. Bir taraftan da gerçek ortada durur ve o da kendi oluşunun kabulünü dayatır. Bu bağlantının en tipik örneği *Huzur* romanında görülür. Mümtaz’ın varlık sorgusu Nuran’dan ayrılması ve İhsan’ın hastalığıyla birlikte başlar. Gerçi olay bir günden ibarettir. Fakat o bir günde Mümtaz’ın iç dünyasına yönelik odaklanma ve sık sık geriye gidişlerle aslında onda, kendi benine yönelik birtakım sorguların ve eksiklik hislerinin, önceden bu yana var olmuş olduğu düşünülebilir. Tanpınar, romanına *Huzur* ismini verirken yaptığı ironiyi bir anlamda; başkalarının, geçmişinin etkisinden sıyrılıp hiçbir zaman kendisi olamamış ana karakterine “seçilmiş, ayrı tutulmuş” gibi anlamalara sahip Mümtaz ismini verirken de tekrarlamıştır. “*Niçin bugünü yaşamıyorsun Mümtaz? Neden ya mazidesin, ya istikbaldesin. Bu saat de var.*” (Tanpınar, 2003: 180) diyen Nuran onun varlığına bir soru yükler. Romanın dördüncü bölümünde Mümtaz, müdafaasız olduğunu kendine itiraf eder:

...On beş gündür, ilk defa başkalarının arasına katılmaktan korkuyordu. “Ben müdafaasız adamım!” Birdenbire söylediği söze kendisi de şaşırды. Hakikaten müdafaasız adamdı. Ona, insanlar kendilerini ve arzularını zorla kabul ettirirlerdi. Sade bu kadar mı ya? Düşüncesi hep Nuran’ın etrafında dolaşıyordu. Fakat korktuğu kadar hırpalanmış değildi. Talihin

Ferit Edgü, Hakkâri'de (1964). [Burak Fidan Arşivi]

şisel hikâyesini oluşturmak için, ölüm bile olsa kendi seçimlerinin olduğuna inandığı Pavese'den alıntılar yapar. Pavese, tek günahın insanın kendi yaptığını kavrayamaması (Özlü, 2014: 60) olduğunu düşünür. Bizi biz yapan kendi yapıp ettiklerimizdir. Zaten Özlü de tüm yaşamını gökyüzü altında bir tatil olarak görerek Pavese'nin cümlesinin altındaki sırrı varoluşun farkına varmadaki sır olarak yorumlar:

Uzun yıllar boyu bu yaşama karşıt yaşamı sürüklemek hiç de kolay değil. Hem kolay, hem mümkün değil. Yabancı olmadığım bir tek olgu var. O da kendi varoluşum. Belki tek mutluluğum bu. Tek bağlantım. Kendimi kavrayamazsam, tüm varoluşum yitmiş demektir. (Özlü, 2014: 60)

Örnekler çoğaltılabilir. Nitekim Türk romanı özellikle varoluşçu bakışın etkisinde karakterler sayesinde kendilik isteği olan ancak varlaşamayan bunların yanında gerçekte ilişkisini dengede tutamadığı için karşılaşmalarında değişik bilişsel süreçler tecrübe eden kurguya sahip olur. Ferit Edgü'nün girişte bahsi geçen karakteri de bu karşılaşmayla sınanmıştır.

O/Hakkâri'de Bir Mevsim

O/Hakkâri'de Bir Mevsim romanı Ferit Edgü'nün biyografisinden alıntıladığı tecrübelerle kuruludur. Askerlik görevi için yedek subay öğretmen olarak

ihanetine uğramağa alışanların sükûneti içinde yorgun ve dalgın yürüdü. Yaz günleri, rüzgârıyla o kadar hoş giden Yenicami'nin kemeri altında bir daha "müdafasız adamım..." diye tekrarladı. "Her şeyimi alabilirler..." (Tanpınar, 2003: 337)

Müdafaasız adam olmak bir anlamda kendi hikâyesinden yoksun olmaktır. Var olamamak, gerçeğin katı yapısıyla yüzleşememek, özneleşememektir. Erken yaşta kaybettiği babası ve annesinden sonra kişisel macerası başkalarınca şekillenmiştir. Onun hikâyesi hikâyesizliğidir. Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi*'nin varlaşmaya çalışan karakteri de Tezel'dir. O, benlik sancısı nedeniyle çektiği acılar sayesinde var kalmaya devam ettiğine inanır. "*Neyse ki yaram hep usul usul kanıyor. Beni o ısıtıyor.*" (Ağaoğlu, 2014: 376) diyerek kendini hissetmenin verdiği huzuru yaşar. Tezer Özlü'nün kadın karakteri de ki-

gittiği coğrafyanın etkisinde kalan Edgü romanında mekânı merkeze alarak kendisi için çarpıcı gerçeklerle karşılaşmasını anlatıcı karakteri aracılığıyla okuruyla paylaşır. Yolculuk hikâyesidir ama yol süreci anlatılmaz. Varılan yerde kendilik çabası vardır. Gidiş ve dönüşün içine sığdırılmış anlatının sonunda üç yıl yarı gizemli yarı uhrevi fakat bir o kadar da sarsıcı gerçeklerle yaşadığını söylediği yerden kurgunun sonunda bildiği yere dönecektir. Yalnız ve yaban kaldığı köyde sadece kendiyi meşgul olacağını, iç sesini duyacağını zannetse bile öyle olmaz. İlk günden fark ettiği ve yeni öğrendiği gerçeklerle doğal bir değişimin eşliğinde bitirir konuyu.

Okur başkarakterin adını bile öğrenemez. Anlatı altmış beş alt bölümden oluşur. Açıklamalarla belgesel anlatı gibi görünen bölümlerle kurgusal öğeler iç içe hissi verir.

Kahraman anlatıcının konuştuğu romanda kişi kendisini dağ başı diye tanımladığı yere gelme gerekçelerini düşünmesiyle başlar. Orada kendisini ayrıksı hisseder. Yabancıdır. Dolayısıyla iletişim sıkıntısı yaşar. O bir öğretmendir. Okulunu ve öğrencilerini okurla tanıştırır. Öğretmen kimliği içerisinde tanımlanmış roller onu rahatlatığından hemen bildiği şeyi yapar. Öğrencileri için okulu düzenler. Bildiği şablonlar ve sınırlar uygulaması en kolay olanıdır. İşini kolaylaştırmak için kente iner ve ilgili resmi kurumlardan okulu için destek ister. Ancak yalnız köy değil kent merkezi de ona yabancılığını hissettirir. Kentte Süryani olan bir kitapçıyla tanışır. Yalnızlığını hafifleten Süryani kitapçı ona on kitap, taş baskı harita ile tılsım mührü verir. Geceyi geçireceği hana döner. Hediyeleri inceler. Ancak onu bu esrarengiz karşılaşmadan sıyrarak resmi bir çağrı olur. İzinsiz merkeze inmesi konusunda kendisini çağıran vali tarafından uyarılır. Ona gönderilen okunmuş mektuplarla tekrar hana gelir. Mektuplar tanımadığı insanlardan bilmediği dillerle yazılmıştır. Handaki ilginç şeylerden biri aynaya bakması ve bilincinin boşaldığını hissetmesidir. Bilinç değişiminin habercisi olan sahne olacakların provas gibidir. Handa geceyi geçirir ve ertesi gün okulun ihtiyaçlarını alarak köyüne döner. Kamyonla başlayan atla tamamlanan yolculuğun sonrasında tekrar Pirkanis köyündedir. Köydeki yaşamında birçok şeyle karşılaşır. Çocuk ölümleri onu en çok etkileyenlerdendir. Seyit adlı bir köylünün çocuğunu köylülerle beraber gömmeye gider. Mezarlıktan dönerken kendini bulduğunu hisseder. Keşfettiği ben'i ile Pirkanis'teki rolünü de daha iyi anlar. Artık Nuh gibidir. Kurtarıcı olacaktır. Çocukların dilini öğrenip onlara yardım etmenin yollarını arar. Süryani kitapçının verdiği haritayı inceler. Halit isimli ilginç hikâyesi olan köylüyle tanışır. Kara kaplı deftere düşüncelerini yazar. Yapması gerekenleri on madde olarak listeler. Haritanın sırrını çözmekle uğraşır. Varlığını, köyde bulunuşunun asıl sebebini sorgular. Korkmaktan utanır. Çünkü bir denizciye korku yakışmamaktadır. Zaman zaman okuruyla konuşur anlatıcı. Çünkü yıllardır süren uykusundan köy sayesinde uyanmıştır, mutludur, okurla paylaşmak ister. Çocuklarla ilk dersi de hayat bilgisidir. Bu arada köyün ve köylünün sorunları devam eder. Köyde ve civarında bebek ölümleri olduğunu öğrenir. Başka bir

çaresizlikten kaynaklanan kabullenişle karşı karşıyadır. Doktor olmadığından kimse bir şey yapamaz. Resmî makamlardan da çözüm gelmez. Bütün bunlar onun hayal ile hakikat arasında salınmasına neden olur. Çözumsuzlük yıpratır, okul derslerine ara verir. Ruh hâlinin karmaşıklığında Süryani'nin verdiği kitapların birinde yazan 'kendine yetmek' ifadesini anımsar. Köyde kendine yetmektedir, insanların arasındadır ve her şeye rağmen bu durum onu mutlu eder. Hapishaneye girip çıkmış olan Halit'in hikâyesini öğrenir. Köyün ileri gelenleri ve birçok kişiyle buluşur sohbet eder. Bir tarafta köy halkı diğer tarafta devleti temsil edenler vardır. Bayram için köylülerden hediye toplayan uzatmalı çavuş bir gün ona dağın hukuk ve kanunlarının farklı olduğunu söyler. Köydeki kadınlardan biri olan Zazi'yi tanır. Anlatıda Zazi üzerinden kadına bakış, kadının durumu anlatılır. Öğretmen anlatıcı hayatı tanımasını sağlayan bütün bu gerçeklerin yanında kendi bilişsel sürecini sürdürür. Orada geçirdiği süreye farklı anlamlar yükler. Aklının bir köşesinde daima Süryani kitapçının verdiği hediyeler vardır. Onlardan yola çıkarak çıkarımlar yapar. Rüyaları bile böyledir. Çünkü Süryani'nin verdiği kitapların onuncusunun adı O adını taşır. Onunla tekrar görüşmek için kente iner fakat kitapları yakıldığı için Süryani'nin kaçtığını öğrenir. Aynı gün valiyle görüşür. Hakkında yazılan dilekçelerin açıklamasını yapar. Okurla iletişimi sürer hatta okuyucudan kendisine yazmasını ister. Zaman ilerlemektedir. Karlar erirken müfettiş gelir ve okulu kapatmasını ister. Öğretmen anlatıcı köylüye ve çocuklara bir şey öğretirken kendisinin de öğrendiğini anlar. Fakat bütün öğretiler anlamsızlaşmıştır. Bir sabah eşyalarını katıra yükler, ata biner. Halit'in yardımıyla köyden son kez ayrılmak için yola çıkar.

Varlaşamama ya da “Kendilik İsteği”

O/Hakkâri'de Bir Mevsim anlatıcı karakterin kendini keşfetme sürecine odaklanan fakat bunun yanında “ben”ine dair bildikleriyle gerçeklerin de yeniden anlaşılması gerektiğini kavradığı bir kurgudur. Romanın birçok yerinde kendini tanıyamadığını söyleyen karakterin geçmişi anımsamaktan kaçındığı görülür:

Buraya, nerden, nasıl düşmüş olmamın da önemi yok!

İster tekneyle uzak denizlerin birinde batıp, kurtulmuş bir kazazede olayım,

İster kendimin ya da başkalarının sürgünü, hükümlüsü. (Edgü, 2014: 19)

Nuh Tufanı gibi bir batış ve başlangıcın yaşandığı kurguya göre önemli olan şu an nerede bulunulduğudur. Bunun yanında kişinin kendini yeniden yapılandırması için adını bilmesi önemlidir. Tek anımsadığım adımdı derken kastedilen budur. II. Bölüm tam bir yargılama cümlesi olan “*Doğan günle birlikte gereği düşünüldü. Yaşamak, yaşamayı sürdürebilmek için kişiliğini bulmak zorundasın.*” (Edgü, 2014: 20) buyruğuyla başlar. Bu aynı zamanda kişinin çıktığı yolcuğun sebebini de açıklayan bir ifadedir. Yolculuğun sebebi varlaşmadır.

Anlatı boyunca hayal ile gerçekliğin harmanlandığı görülür. Anlatıcı öğretmen okurdan hiç kopmaz.:

Ey okuyucu!

eğer yaşıntın boyu, bir gün olsun

bir teknenin kaptanı olmadınsa

-ya da böylesi bir duyguya kapılmadın, böyle bir düş görmedinse- (...)

bu kitapta yazılı olanları anlamakta güçlük çekebilirsin. Çünkü anlamak bir

ortak dil gerektirir. (Edgü, 2014: 12)

Yazdıklarını itiraf olarak görür. Okur itiraflarını okuyup geçmemelidir. Hatta onun da durmamasını ve kendisi gibi başına gelenleri, aklından geçenleri yazmasını ister. Dönüşümünün farkındadır. Anlattıklarının okur üzerindeki etkisini fark etmeyi arzular. “Ben”ini aramanın hazzını yaşar. Öğretmen artık “O” olmuştur. Başkasını anlatır gibi olduğu “ben”i anlatır. Okuyucunun büyük yazarları okumaya alışkın olduğunu söylerken kendisi için bir kazazede, yolunu şaşırmış denizci tabirini kullanır.

İnsan bazen bilmediği şeyleri farklı hikâyelerin içine düşerek öğrenir. *O/Hakkârî’de Bir Mevsim* romanının sürgünü içinde bu sürgünlük henüz kendi hikâyesine vâkıf değilken başka yaşamları tanınması, gerçekleri anlamasıyla önem kazanmıştır. Bu öyle bir kazançtır ki, Edgü, karakterinin ağzından insanlık değerlerinin sorgulayıcılarının birebir ismini vererek okura seslenir:

Kafka, karabasanlarında gördü belki seni, ama adlandıramadı

(Ya da girmedin onun düşlerine)

bilseydi, senin gibi bir yer var yeryüzünde

en korkunç kitabın konusu sen olurdun.

Tolstoy bilseydi seni

soyluluğundan bin beter utanırdı.

ve kimbilir belki yazarlığında

-şimdi benim utandığım gibi-

Avvakum bilseydi yakınında senin gibi bir kent

olduğunu,

Kafkasları aşıp çile çekmeye sana gelir,

senin mağaralarında yaşardı.

Dostoyevski sürülseydi sana

Yer Üstünden Notlar’ı yazardı

ya da Suç ve Suç’u... (Edgü, 2014: 10)

Sürgün, gittiği yeni mekânda kendini daha iyi tanır. Varoluşsal sancılarla gerçekliğine doğru giden karakter “*Senden uzakta yaşadım gerçek gurbeti.*” (Edgü, 2014:11) diyerek asıl gurbetin insanın kendini bulamadığı yer olduğunu iddia eder. Zaten ne zaman ve nasıl o şehre geldiğini kendisi gibi okurda anlamaz: *Benim tekne, nerde, ne zaman battı, anımsamıyorum. Kendimi bulduğum yer, sonradan bir Turizm Rehberi’nde okuduğum ve şu sözcüklerle anlatılan yere çok benziyordu.* (Edgü, 2014: 13) Anlatıya gizemi katan yolculuğun sebebinin tam olarak verilmemesi fakat mekânda üstlendiği rolün büyüklüğünün hissettirilmesidir.

Onun için geldiği yer değil şu an içine düştüğü ve varlığını anlamlandırdığı yer önemlidir. O, Mümtaz gibi müdafaasız olduğunu düşünmez. Aksine sürgünlük

onu kendine getirmiştir. Anlatıcı, Nuh Tufanı’na gönderme yaparak karşılaştığı şey ile yeniden doğuş yaşanacağını ve başlangıcın müjdesini verir.

Öğretmen anlatıcı dil öğretmeyle beraber dil öğrenmeye çalışır. Dil köydeki insanların gerçekliğine ulaşması için ilk yoldur. Anlamak ve anlaşılma ister. Özellikle çocuklarla farklı bir bağ kurar. Değişim, varlaşma köye gelişle başlamıştır. Fakat anlatının sonunda kendilik algısına yüklediği öğretisi değişir. Bu nedenle olsa gerek öğrencilerine sevgi dolu sesle hitap eder:

Bütün öğrettiklerimi unutun. Dünya dönüyor, evet. Ama belki de burada, bu dağ başında, dönmemesini bilmek daha doğrudur. Unutmayın ki, kitapların yazdığı her zaman doğru değil; benim için doğru olan, sizin için doğru değil. Benim için gerçek olan, sizin için, gerçek değil. (Edgü, 2014: 188)

Varlaşma çabasıyla gerçekler kurgu boyunca çatışır. Temel ihtiyaçların varoluşsal kaygılardan önde geldiği Alaaddin’le aktarılır. Kardeşinin hasta olduğu yalanını söyleyen Alaaddin’in amacı o güne kadar yemedikleri portakalı öğretmenden almaktır. Yoksulluğun çarpıcı kesiti olan sahnede ilaç yerine portakal tercih edilir. Alaaddin için kendini fark etmenin yolu portakalın tadıyla mümkün görünür. Sıradan bir zevk alışla kendini kabullendirme direnişinin birleşmesidir.

Romanda herkes kendi gerçekliği etrafında yaşar. Öğretmen geldiği yerin ve bildiklerinin doğal bir temsilcisidir. Köydekiler de oldukları gibidir. Merkezin uzağındadırlar, anlatı onların unutulmuş olduğunu hissettirir. Sanki hep kışı yaşarlar. Baskın olan gerçeklik öğretmenin hikâyesi izlenimi vardır. Oysa o da kendine dair bildiklerini unutmuş ne için ve nasıl geldiğini hatırlamaktan kaçındığı bu köye ne olduğunu bilmediğini söyleyerek yerleşmiştir. Hem kendi gerçekliği hem köydeki öğrencilerin, erkeklerin, kadınların gerçekliğini kavramayı zamanla daha anlamlı bulur. Köydeki çocukların *görevlendirilen* öğretmeni olduğu kadar *gönüllü* öğreticisidir. Kadınlarsa o zamana kadar eril hegemonyanın altında silinen benliklerini onunla fark ettiğinden kolayca ona ilgi duyarlar. Bir nevi köyün kurtarıcısıdır. Zaten deniz kazası benzetmesi de Hz. Nuh öyküsüne göndermedir. Nuh (öğretmen) türünü, cinsini, kendini bilen, gerçekliğini temsil edebilenlerin toplayıcısı ve kurtarıcısı olacaktır. Kendi kendine söz vererek yazdığı buyrukları daha en baştan üstlendiği rolü gösterir.

Kadınların varlaşma hâlleri romanda bambaşka bir konudur. Alınıp satılan, geçici mutluluk sağlamanın aracı olan kadınlar vardır. Anlatıcı karakter direniyor ya da reddediyor görünse bile zaman zaman ortak olduğu eril gücü temsil edilişle kadının konumunun her yerde aşağı yukarı benzer olduğunu anlatır. Erkek karşısında sesi olmayan fakat hüznü çok olan kadınlar vardır. Annesi olduğu çocuklar, karısı olduğu adam yanında kendine özgü bir sıfat taşıyamazlar. Romanda adına sahip çıkan ya da adını taşıyan tek kadın temsili bir karakter gibidir. *“Bizim girdiğimizi görünce kalktı./Muhtara bir şeyler söyledi./Zazi’ydi bu (Muhtarın ikinci karısı).”* (Edgü, 2014: 57) Zazi anlatıcının da söylediği gibi muhtarın karısıdır. Kocasının yeniden evleneceğini hisseder. Kendi adına mücadele eder. Dik başlı görünür. Onun da anlatıcının kurtarıcılığına ihtiyacı olacaktır. Bir gün oğlu Fazıl’la gelir ve dilini bilmediği öğretmenden kocasıyla konuşmasını ister. Fazıl annesinin isteğini aktarır:

...

babama bir de senin söylemeni istiyor.

Diyor ki, sor ona, hasta mı Zazi, de

Evinin direği değil mi, de

Sana dört oğlan çocuğu vermedi mi, de

Genç değil mi, de. (Edgü, 2014, s. 154)

Zazi onun eril güçlülüğünden ziyade bilgi rolüne inanmıştır. Fakat Zazi’nin savunmasında bile çaresizlik vardır. Kendisiyle ilgili eksiklik olmadığını anlatmaya çalışır. Eğer yeterli değilse makul olabilecek şeyler olduğunu düşünür. Mesela genç olmaması, erkek çocuk vermemesi eşinin başka bir kadınla evlenmesi için geçerli sebeplerdir ve Zazi de bütün direnişçi yapısına rağmen bunu kabullenmiştir. Ancak Zazi’nin sonu verilmez kurguda. Ya da sonu yarım bir varlaşma hamlesi olarak kaldığından okurun her şeyin olduğu gibi devam ettiğini tahmin etmesi beklenir. Gerçeğin bir başka yüzü olarak kalır.

Özneleşemeyen kadın varlığı da hayatın bilhassa unutulmuş mekânların hüznünlü gerçeğidir.

Öğretmen anlatıcı uzaktadır. Gurbette olmak gerçekte yüzleşmek demektir. Orhan Pamuk, *Beyaz Kale* romanında insanın kendini mutsuz olmak pahasına da olsa yine kendi içinde arayarak bulabileceğini söyler. Romanda köle olan İspanyol'u, tıpkı Edgü'nün sürgünü gibi kendini gurbette yakalar. Pamuk, *"Fa-kat tuhaf ve şaşırtıcı olanın, kendimizi dünyada aramamız gerektiğine inandırılmamız, kendi içimizde değil! Kendi içimizdekini aramak, kendi üzerimizde o kadar uzun boylu düşünmek mutsuz edermiş bizleri. Benim hikâyemde insanların başına gelen de buymuş işte: Bu yüzden kahramanlar kendileri olmaya bir türlü katlanamıyor, bu yüzden hep bir başkası olmak istiyorlarmış."* diyerek kendini bulamayanın başkası olmayı çabuk kabullendiğini anlatır. Devam eder;

Sonra, sordu bana: "Bu hikâyede olup bitenin gerçek olduğunu düşünelim," dedi. "Birbirlerinin yerine geçen o insanların yeni hayatlarında mutlu olabileceklerine, ben, inanıyor muyum? Sustum. Sonra, nedense bana hikâyemdeki bir ayrıntıyı hatırlattı: Kolu kopuk bir İspanyol kölesinin umutlarına kendimizi kaptırmamalıydık! O zaman, o tür hikâyeleri yaza yaza, tuhafılığı kendi içimizde araya araya, bizler de başka biri olurmuşuz, Allah korusun, okuyucularımız da. İnsanların hep kendilerinden, kendi tuhafılıklarından söz ettiği, kitapların ve hikâyelerin de hep bunu anlattığı o korkunç dünyayı düşünmek bile istemiyormuş. Ben istiyordum! (Pamuk, 2014: 135-136)

Pamuk'un bu kadar cüretkâr bir şekilde istediği şey karakterlerinin kişisel varoluş hikâyeleridir. Hikâyelerle karşılaşmaktan korkanlar, kendinden korkanlardır. Çünkü kişilerin kendi hikâyeleri onları olamadıkları ben ile karşı karşıya getirir. Bu da hikâyesizliği, varoluşsal suçluluk ile eş hâle koyar. Sürgün öğretmen kendi gerçekliğiyle beraber başkalarının hikâyesindeki çarpıcı gerçeklerle karşılaşmıştır.

Romanda, anlatıcı karakterin ilerleyen bölümlerde saatinin olmadığını fark etmesi de dikkat çekici bir durumdur. Sunulan zamanı takip etmemelidir. Bilinen zaman hikâyesinin doğum-ölüm aralığına gönderme yapar. Zamansızlık ya da yeni geldiği yerde zamandan habersiz olması geçmişi ile tüm bağları kopardığını gösterir. O, kendini bilmez olduğu dönemin devamında değildir. Sürgün olduğu yerde asıl "ben"ini fark etmiş yeni biridir. Öyle ki dil bile farklıdır iki mekân arasında. Süryani kitapçının vermiş olduğu kitaplar bu dil sorununu çözmesinde bir aşamadır. Çünkü bilmediği bir dil de kitap okumak ilk başta anlamsız gelir. Oysa daha sonra görüleceği üzere *"uzun gecelerde, yalnızlığın gecelerinde, bir de bakarsınız ki, o dilinden anlamadığınız kitap, sizin dilinizden anlamaya başlamış ve size açılıyor"* (Edgü, 2014: 33) hâle gelir.

Zaman konusunda sanrıya varan hâller yaşar. *"Tanrım, neyi okuyacağım, neyi düşüneceğim, neyi yazacağım? Elim ayağım bağlı. Bir kez daha batıyor gemim. Daha önceki batışı ansımıyorum. Kimin suçuydu?"* (Edgü, 2014: 114) dese de asıl

suçlunun kendini bu sürgünlüğe kadar fark edememiş kendisi olduğunu bilir. Burada yukarıda da bahsedilen Nuh Tufanı'na ikinci kez gönderme yapar yazar. Nuh Tufanı, İslam inancında kendini kaybeden toplumun yeniden kendine dönmesi için verilen şanstır.

Tufansa tufan, kabul, dedi Nuh. Ama ben bir tekne yapacağım ki yeryüzündeki tüm yaratıklar teknemde yer bulacaklar ve biz tufandan sonra yeniden kuracağız yeryüzünün düzenini

Ama ben Nuh değilim ki!

Ben, yolunu yitirmiş zavallı bir yolcuyum. Bir kazazedeyim. Burda öğretmenlik oynayan. Öğretecek bir şeyi olmayan bir öğretmen. (Edgü, 2014: 67)

Burada karakterin algısal boyutta nasıl bir çelişki yaşadığını görürüz. Kendini yeniden dirilişi sağlayacak Nuh kadar varoluşsal bir güçlülükte duyumsarken gerçek alana kayar ve henüz kendini bile bilememiş, yolunu bulamamış bir yolcu olduğunu anlar. Bilincin bu oyunu varoluş karakterinin sarsılmasını sağlar. “*Bilinç ‘varoluşsal doluluk’tur. Varlığın basınçtan kurtarılması ya da hiçleşmesi yoluyla olayın mutlaklığını sürdürmek gerekir; ama aynı zamanda, çelişkiye rağmen, kendini temellendirme, yani ‘kendi için’ olma projesinin emanet edilmesi gereken ‘kendinde’nin öncelliği de sürdürülmelidir. İnsan gerçekliğinin derin yapısı, bu Tanrı olma projesidir.*” (Colette, 2006: 71) Gerçek “ben”inden uzaklaşma ve dolayısıyla kendi özünü oluşturma eyleminden de mahrum bırakılmanın suçluluk hissiyle bağlantısına zaman zaman değinildiği gibi roman kişileri ortak noktada buluşturan şey kadere hâkim olma isteğidir.

Anlatıcı karakter kaçmaz. Yeni dünyada hayatta kalmanın yollarını arar. Gözlemci olarak başladığı mekânın kurucusu olmaya çalışır. Rollerini değiştirir. Kabullerini sarsar. Okurun yaşanacaklara odaklanılmasını sağlar. Geldi de ne oldu? Gerçek olan mı, düşsel mi kazandı? Kazanmak gerekli miydi? Kim kimi bilmeli ya da anlamalıdır sorusu gerçeğin ne olduğunu akla getirdiği oranda çıkışı işaret eder. Fakat “Doğru nedir?”in peşinde koşmak çıkışsız bir ideolojiye taşır kurguyu. Çünkü anlatıda okurun odaklanması için vurgulanan dil konusu ön planda tutulur. Gelen kişi ile köydekiler arasındaki en derin uçurumun dil olarak gösterilmesi manidardır. Diliyle var olan, gerçeğin parçası olan sürgün ya da kazazede anlatıcıdır. Diliyle mekânın içine sıkışmış olanlarsa köylülerdir. Varlığın dil ile kanıtlanmış gerçekliği anlatılır. Bildiği kelimelerle kendini açıklar:

Herkes, “kendine gelmek” der, biliyorum, bense kendimi buluyordum.

Yitirdiğim kendimi

zaman zaman yitirdiğim

zaman zaman bulduğum (Edgü, 2014: 62)

Bulmak önce yitirmeyi gerektirir. Kişinin kendine gelmesi önce kendinden gitmesi demektir. Yukarıdaki alıntıda da yazar zaman zaman kaybettiği, zaman

zaman bulduğu kendinden söz ederken hem bir savunuyu hem de bir itiraf içine girmiştir. Kendini kaybetmiş olmak kişinin “ben”ine karşı işlemiş olduğu bir varoluşsal suçtur. Suç itiraf ile sabitlenir:

...en korkunç itiraf, bir işkence altında yapılan itiraf değildir, (çünkü işkence altındaki gerçek bir itiraf değildir) insanın kendi kendine, artık dayanamayıp yaptığı itiraftır. İşte ben bunu yaptım. Denizde değil de karada, böyle bir dağ başında yaptımsa itirafımı, anla ve bağışla beni okuyucu.

Çünkü kazazede de bir insanoğludur. (Edgü, 2014: 88)

Kazazedenin kaybettiği şey kendi ile beraber yaşamak düşüncesidir. Birey bu kendilik çağrısına kulağını tıkar:

iç hesaplaşma baskın olmaya başlar süre uzadıkça.

Bir ses, artık kendini düşünmez gibisin, diyor.

Düşünüyorum, kendimi unutmadım, düşünüyorum, bu kez yalnız kendimi değil, tüm yaralıları, diyorum.

Sonra: Sen sus, iblisin sesi, diyorum.

Kimi yerde, kendi sesini bile yadsıması gerekebilir insanın.

Dayanası kalmadığı kendi sesini. (Edgü, 2014: 89)

İçimizdeki Şeytan romanının başkarakteri Ömer’in içindeki şeytanın sesi onu kendine ve diğerlerine ne kadar yabancılaştırarak uyumsuzluğun sesi olmuşsa *Hakkâri’de Bir Mevsim*’in kazazedesi de bu iblisin sesini duyarak yaban olduğunu yeniden hatırlar. Yabanlık etrafındaki insanlardan aykırılığı dolayısı ile uyumsuzluğu simgeler. Bu uyumsuz bireyin, ölümler, cinayetler, işkenceler varlığını isyanla donatır. Benliğinin ilgisizliğini kendine yontuyor, edilgenliğinden utanıyordu. Dolayısı ile sürgün olarak gittiği bu şehirde kendiyle küs, suçluluk hissi içinde yaşama yeniden başlar. Selim İleri’nin *Her Gece Bodrum* romanının kahramanlarında da Tezer Özlü’nün kahramanı gibi fiziki bir yolculuk hâli vardır. Ait oldukları mekândan başka bir yere giden arkadaşlar kendileri ile olan uyumsuzluğu burada da telafi edemezler. Ancak mücadeleden kaçmazlar. Karakter “*Hayır, sonsuz uyumu bulamayacaktı. İç içeydi her şey. Bir gemicinin seyir defteri değildi yaşam. Karmakarışık yollara girip çıkıyordu insan. En önemlisi sonsuz, olanaksız bir iç çatışmayla boğuşuyordu.*” (İleri, 2010: 74) der.

İç çatışma zaman zaman yerini karakterlerin tamam etmek istedikleri ben’i ile bağlantılı olarak başkaları ile uyumsuzluğa sürükler. Fakat buna rağmen bu romanda esas olan kişilerin kendilerinden kaçıştır. Ancak bu kaçış aynı zamanda ötekinden de uzaklaşmadır. Sürgün öğretmen kalır ve devam eder.

Edebiyatta karakterin yolculuğu ya da bilinmez bir yere varış durumu daha öncede kullanılmıştır. Edgü’de karakterine geçmişini unutturur. Silinenlerin yerine yeniden yazdıkları yerleşir. Unutmuştur olan bitenleri. Ona geçmişini hatırlatan şeyler ancak köylülerin yaşamlarına dâhil olmasıyla sağlanır.

Sonuç

O/Hakkârî'de Bir Mevsim romanı belirsiz bir yolculuk sonrası düştüğü mekân-da yaşayan kişinin hikâyesidir. Mekân ön planda görülse de belli bir zaman aralığındaki varlaşma, kendini bulma, gerçeği kavrama sürecine odaklanılır. Bilişsel deneyimlerle somut olayların öğrettikleri anlatılır. Anlatıcı karakter bir kış mevsiminde kendine dair ve köydeki insanlarla ilgili gerçeği algılar. Erkeklerin dünyası, kadının konumu, sosyal düzensizliklere dair adaletsizlik, kış şartlarıyla daha da kapalı hâle gelen mekânın imkânsızlıkları getirmesi romanda bireysel varoluşla beraber sorgulanması gereken toplumsal varoluşu da gündeme taşır. Varoluşsal bir aydınlanma arayışı açıktır, başkarakter yaşadığı varoluş şoklarıyla benlik algısında farklılaşmalar yaşar. Ancak tek fark ediş bu değildir. Geçmiş, tecrübeleri bu köyün gerçekleriyle anlamsızlaşmıştır. Var olma, varlaşma başka tecrübeleri gerektirir. İnsan asıl “ben”ine gözünden kaçırdıklarıyla ulaşacaktır. Dönüp sürekli kendine bakarak değil başkalarını görerek, onlarda kendini tanıyarak kendilik algısını büyütecektir. Bu anlamda Pir köyü hem fiziksel mekân hem zamanın dönüştüren zamansızlığıyla insanıyla bütünleşmiştir. Onun için sürgün yeri olduğu söylenen, düşülen yer olan köy başkalarının varoluşunu şekillendiren, “ben”iyle kavgasız büyüten, yalnız kendi için değil başkaları için ben olmalarını sağlayan bir unsurdur. Bu köye geçmişinin yüküyle, tecrübelerinin kabulü, bilinen dilin doğrularıyla gelirse yaban olarak kalacağını anlayan başkarakter geçmişini unuttur, diline onların dilini de ekler. Anlatıcı öğretmen olarak kendi kendinin Nuh'u olur. Kurtarılması gereken asıl kişi yine kendisidir. Onu tek gerçeğin içine hapseden bilinci, benlik algısı köyde geçirdiği süre içerisinde değişir. Kendini bulmaya, varlaşmaya çalışır. Varlaşma hamlesini bilinen öğretilerle değil yeni yollarla, başka yaşantılarla sağlar.

Kaynaklar

- Ağaoğlu, Adalet, *Bir Düşün Gecesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2014. (1. baskı 1979)
- Ali, Sabahattin, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014. (1. baskı 1940)
- Colette, Jacques, *Varoluşçuluk*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- Edgü, Ferit, *O/Hakkârî'de Bir Mevsim*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2014. (1.baskı 1977)
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev.: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.
- İleri, Selim, *Her Gece Bodrum*, Everest Yayınları, İstanbul 2010. (1. baskı 1976)
- Özlü, Tezer, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014. (1.baskı 1984)
- Pamuk, Orhan, *Beyaz Kale*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014. (1. baskı 1985)
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003. (1. baskı 1949)
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Mahur Beste*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003. (1. baskı 1975)